

Alınış tarihi (Received): 19.07.2022

Kabul tarihi (Accepted): 29.08.2022

Tarımsal Kalkınma Kooperatifleri ve Kadın Ortaklar Etkileşimi (Bursa İli Örneği)¹

Hasan Gökhan DOĞAN², Ayşe Ayfer ATABAY^{3,*}

²Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Tarım Ekonomisi Bölümü, Kırşehir

³Tarım ve Orman Bakanlığı, Bursa İl Müdürlüğü, Bursa

*Sorumlu yazar: a.a.atabay@gmail.com

ÖZET: Kadının günümüzdeki sorunları, öncelikleri ve eğilimleri dikkate alınarak kadınların günlük çalışma temposunu kolaylaştıracak yeni alanlar açılması bölgesel kalkınmada önemli bir konuma sahiptir. Bu kapsamda kooperatif kavramı ön plana çıkmaktadır. Daha çok kırsal alanlarda yaşayan kadınların emeklerini karşılıksız bir şekilde harcamalarının önüne geçerek işgücü piyasasına kazandırılması, sosyal ve ekonomik faaliyetlerinin geliştirilmesi amacıyla kadın kooperatifleri ortaya çıkmıştır. Bu çalışmada, girişim, işletme ve üretim olarak yapılmış olan kadın kooperatiflerinin sosyo-ekonomik yönden değerlendirilmesi Bursa ili özelinde incelenmiştir. Tam sayım yöntemi ile 93 kooperatif ortağından veriler toplanmıştır. Yapılan değerlendirmeler sonrası elde edilen bulgulara göre; Kadınların %97,85'inin kooperatifin yöresel ürünleri pazarlayarak, yöreye sosyal, kültürel ve ekonomik olarak katkı sağladığını, kadınların kooperatiflerde yaşanabilecek temel sorunların ise ürün işleme, pazarlama, değerlendirme ve depolama konularında olduğu belirtmesi sonucuna ulaşılmıştır. Bu çerçevede, kadınların kalkınma süreçlerinde daha etkin rol alabilecek politikaların geliştirilmesi, hali hazırda uygulanan politikalarda ise bu araştırma özelinde de dikkat çeken sorunlara yönelik kapsamlı bir iş akışı oluşturacak modellemelerin yapılması önerilebilir.

Anahtar Kelimeler – Kooperatif, Kadın Kooperatifleri, Sürdürülebilir Kalkınma.

Agricultural Development Cooperatives and Women Members Interaction (Case of Bursa Province)

ABSTRACT: Opening new areas that will facilitate the daily work of women, taking into account the current problems, priorities and trends of women, has an important position in regional development. In this context, the concept of cooperative comes to the fore. Women's cooperatives have emerged in order to prevent women living in rural areas from spending their labor for free, to bring them into the labor market, and to improve their social and economic activities. In this study, the socio-economic evaluation of women's cooperatives, which are structured as enterprise, business and production, has been examined in Bursa province. Data were collected from 93 cooperative partners with the full count method. According to the findings obtained after the evaluations; It was concluded that 97.85% of the women stated that the cooperative contributes to the region socially, culturally and economically by marketing local products, and that the main problems that women may experience in cooperatives are product processing, marketing, evaluation and storage. In this framework, it can be suggested to develop policies that can take a more active role in women's development processes, and to make models that will create a comprehensive workflow for the problems that attract attention in the current research.

Keywords – Cooperative, Women's Cooperatives, Sustainable Development.

1. Giriş

Kooperatif kelimesi topluca yardımlaşmanın belirli kural, kanun ve düzene göre işbirliği ile yapılması anlamına gelmektedir. Daha kapsamlı bir tanımlamaya göre Kooperatifçilik; belirli ekonomik menfaatlerin, meslek ve geçim ihtiyaçlarının faaliyet, gayret ve imkânları birleştirerek karşılıklı yardım, dayanışma ve işbirliği içinde gerçekleştirilmesidir (Çıkmın ve Karacan, 1994). Kooperatifçilik birlikte iş yapma, birlikte çalışma, kısacası iş birliğidir. Bireylerin güven duygusunun geliştiği, iyi bir örgütlenme sisteminin kurulabildiği, üyelerin aynı amaca ulaşmak için ortak bir şekilde gösterdikleri çalışma, istek, azim ve gayret işidir. Kuş (2015)'e göre kooperatifçilik; özel işletmelerde görülen işçilerin haksızlığa uğratılması, işçilerin kendilerini yeterince ifade edememesi, adaletsiz gelir dağılımı gibi sermayenin tek elden toplandığı özel işletme biçimlerine alternatif olarak, mevcut sorunlara bir çözüm üretmek amacıyla oluşturulmuş özel bir işletme biçimidir. Kooperatifler bünyesinde bulunan üyelerin ortak ihtiyaçlarını karşılamak ve mesleki ihtiyaçlarını en az maliyetle gidermek için kurulur. Bu kuruluşları diğer özel işletmelerden farklı kılan unsurlar, sermayenin üst sınırının bulunmaması ve böylece kooperatif üyelerinden herkesin sermayeye katkıda bulunması ve herkesin eşit bir şekilde oy hakkına sahip olmasıdır. Mülâyim (2010) kooperatifi, bireylerin bir işi tek başına yapmaktan ziyade, bu işi kolektif olarak yapmanın daha yararlı olduğu, en iyi şekilde ve maliyet fiyatına yapmak üzere dayanışma ruhuyla hareket edilerek bireylerin ekonomik güçlerini birleştirmesi olarak tanımlamaktadır. Geray'a (2014) göre kooperatif, ortak ekonomik, toplumsal ve kültürel ihtiyaçları karşılamaya yönelik gönüllülük esasını etrafında birleşen ve beklentilerini ortaklaşa olarak sahip oldukları ve demokratik şekilde yönettikleri girişim vasıtasıyla gerçekleştirmek isteyen bireylerin birleşmesidir. Kooperatifler kâr amacı gütmeyen kuruluşlar olduğu için ticari bir kuruluş değildir. Kooperatifler ekonomik varlığı bulunan girişimlerdir. Ancak kooperatiflerde ana amaç kâr değil üyelerine hizmet etmektir (Geray, 2014). Kırsal kesimlerde eski zamanlarda imece adı verilen toplumsal dayanışma ile işlerini sürdüren insanlar zamanla toplumsal değişimlerle bu faaliyetlere yeni boyutlar kazandırmışlardır. İnsanların kendi kendine oluşturdukları bu düzenek zamanla uluslararası düzeyde kabul görmüş ve toplumlar birbirinden etkilenerek birbirleri üzerinde değişime neden olmuştur. Kooperatifçilik bireylerin tek başlarına yapmakta zorlandıkları ve birlikte yaparak en iyi bir şekilde ve daha az maliyetle dayanışma içinde ekonomik güçlerini bir araya getirmeleridir (Ürper, 1996). Kişilerin birlikte çalışmasını teşvik eden kooperatifler, ortaklarının teknik bilgi ve donanımlarını arttıran, ekonomik ve sosyal açıdan yenilikçi hizmetler yaratan, üretim miktar ve kalitenin artırılmasında önemli rol oynayan gerek ekonomik gerekse sosyal kazançlar ile toplumların yaşam standartlarını yükseltmektedir (Nebiler, 2010). Kooperatifler, ortaklarının ekonomik, sosyal ve kültürel ihtiyaçlar doğrultusunda mesleki ve maddi ihtiyaçlarını en az maliyetle karşılıklı dayanışma, yardım ve kefalet sureti ile tüzel kişiliğe haiz olmak üzere gerçek ve kamu tüzel kişiler tarafından ortaklı ve değişir sermayeli kurulan ortaklıklar olarak tanımlanmaktadır (1163 Sayılı Kooperatifler Kanunu: madde 1). Kooperatifçiliğin esas amacı; iktisadi gücü yeteri düzeyde olmayan gerçek kişilerin mesleki ve geçimlerine dair ihtiyaçlarının karşılıklı yardım ve dayanışma içerisinde karşılanmasıdır (Koçtürk, 2006). İhtiyaç duyulan her alanda kurulabilen Kooperatiflerin temel amacı kaynakların verimli dağılmasına olumlu katkı da bulunarak toplumun kalkınmasına ve ekonominin güçlenmesine zemin hazırlamak ve toplumsal dayanışmayı güçlendirmek olmuştur (Geray, 1991). Kooperatiflerin bir takım temel özellikleri bulunmaktadır (Yıldız vd., 2006).

- Kooperatif ortaklarının, üye olma amaçları ekonomik ve sosyal hedeflerinin tatmin edilerek daha iyi finansal olanaklara sahip olmak istemeleridir. Bu hedeflere ulaşmanın yolu

ortaklarının bir araya gelerek yardım ve dayanışma içerisinde emek ve ürünün gerçek değerini bulması ile gerçekleşmektedir.

- Kooperatifler tüzel kişiliğe haiz olmak üzere, gerçek ve tüzel kişiler tarafından kurulan değişir ortaklı ve değişir sermayeli ortaklıklar.
- Kooperatiflerde ortaklar pay sahibi ve pay sayılarına bakılmaksızın oy sahibidirler. Ortak sayısında ve sermayede sınırlama bulunmamaktadır.
- Kooperatifler de tüm ortaklar hak bakımından eşittir. Ortakların katılım sermaye miktarlarına bakılmadan bütün üyelere eşit oy hakkı verilmiştir.

Türk Hukukunda kooperatifler genel ve özel kanunlarla beraber kabul edilmiş ve desteklenmiştir. 1961 Anayasası'nın 51. maddesinde "Devlet, kooperatifçiliğin gelişmesini sağlayacak tedbirleri alır" hükmü ile ilk yasal düzenleme yapılmıştır (1961 T.C. Anayasası). Aynı anayasanın 53. maddesinde, devletin para, kredi, sermaye gibi ekonomik ve sosyal ödevlerin sağlıklı ve düzenli işleyişinin mevcut imkânlarla etkin bir şekilde yerine getirebileceği ön görülmüş ve devletin sorumlulukları sınırlandırılmıştır.

1961 Anayasası'nda olduğu gibi 1982 Anayasası'nda da kooperatifçiliğe önem verilmesi ve geliştirilmesi devlet tarafından yasal düzenlemeye tabi tutulmuştur. Kooperatifçiliğin anayasal anlamda güvence altında olduğu bu yasalarla belirtilmiştir. "Devlet, millî ekonominin gelişmesini sağlayacak, üretiminde verimliliği ve tüketiciyi korumayı amaçlayan kooperatifçiliği geliştirici tedbirleri alır" hükmü 1982 Anayasası'nın 171. maddesinde yer almaktadır (1982 T.C. Anayasası). 1966 yılına kadar kooperatiflerin devletin kontrolünde ve denetiminde olacağı ve siyaset yasağına uyacağı hükmü de yer almaktaydı fakat bu tarihten sonra bu hüküm çıkarılmıştır (Bilgin ve Tanıyıcı, 2008).

Kooperatiflere yönelik ilk kanun 1969 yılında 1163 sayılı kooperatifler kanununun yürürlüğe girmesiyle başlamıştır. 1931 yılında Türkiye Kooperatifçilik Kurumunun kurulması, 1935 yılında Tarım Kredi Kooperatifleri ve Tarım Satış Kooperatifleri kurulmasına yönelik kanunların çıkarılması devletin kooperatifçiliği geliştirmekle ilgili attığı adımlar olmuştur. Ayrıca 1972 yılında çiftçilerin sosyoekonomik güvencesi konumunda olan 1581 sayılı Tarım Kredi Kooperatifleri ve Birlikleri Kanunu ile 2000 yılında Türkiye ve Dünya için tarımın stratejik önemini gösteren 4572 sayılı Tarım Satış Kooperatifleri ve Birlikleri Kanunu yürürlükten geçmiştir (Kazar, 2019).

1.1.Kooperatiflerin Temel İlkeleri

Uluslararası Kooperatifler Birliği (ICA) 20-23 Eylül 1995 tarihleri arasında İngiltere'nin Manchester kentinde yapılan 31. Kongrede Kooperatifçilik ilkeleri yeniden ele alınarak gözden geçirilmiştir. Kooperatifçiliğe dair yanlış anlaşılmalara önüne geçebilmek için 1937'de 7 ilke, 5-7 Eylül 1966 Viyana'da yapılan kongrede 6 ilke kabul edilmiştir. Son olarak bu değerlerin uygulanmasına yardımcı olmak için 1995 yılında yapılan 31.Kongrede 7 madde yürürlüğe konularak bütün ülkelerce kooperatifçiliğin evrensel ilkeleri olarak kabul görmüştür.

En son 1995 yılında ICA tarafından 7 tane saptanmış olan kooperatif ilkeleri; Gönüllü ve Serbest Giriş, Ortağın Demokratik Yönetimi, Ortağın Ekonomik Katılımı, Özerklik ve Bağımsızlık, Eğitim, Öğretim ve Bilgilendirme, Kooperatifler arası İşbirliği ve Toplumsal Sorumluluk şeklinde sıralanmıştır. Bu yedi ilke, bir kooperatifin esasını oluşturmakla birlikte birbirlerine sıkı sıkıya bağlı olup bir bütünü parçalarını oluşturmaktadırlar (Türkiye Milli Kooperatifler Birliği [TMKB], 2008; Görkem, 2003; Poroy vd., 2003; Karadağ, 2010; Everest, 2015; Gülpak, 1997).

1.2.Kadın Kooperatifleri

Kadın kooperatifini, kadınların kurup işlettiği bir kooperatif çeşidi olarak tanımlamak mümkündür. Diğer kooperatiflerle bir arada düşündüğümüzde yasal statü ve yükümlülükler açısından onlardan farklı değildir. Kadın kooperatifleri de diğer kooperatif türleri gibi 1163 sayılı Kooperatifler Kanunu'na tabidir (Kadın Emeği ve İstihdamı Girişimi [KEİG], 2018). Ancak sosyal ve ekonomik maksatların birlikte hedeflenmesi ve geleneksel olarak kadınlıkla ilişkilendirilen roller etrafında düşünüldüğü için özel bir kategori olarak ortaya çıkmıştır (KEİG, 2018).

Kadın kooperatifi meselesi devletin, sivil toplum örgütlerinin ve uluslararası örgütlerin zamanla daha yakından ilgilendiği bir olgu haline gelmiştir. Bu anlamda kadın kooperatifleri her zaman yerelden, öz- örgütlenme temelinde ve kadınların ortak bir amaç etrafında bir araya gelerek oluşturdukları bir model olmayabilir (KEİG, 2018). Duguid, Durutaş ve Wodzicki'nin (2015) yapmış olduğu çalışma sonucunda elde edilen verilere göre 63 aktif kadın kooperatifinin 42'si ve 38 inaktif kadın kooperatifinin 23'ü yereldeki kadınlar tarafından kurulmuştur (Duguid, Durutaş ve Wodzicki, 2015).

Kadın kooperatifleri, bir kalkınma çözümü olarak görülmekte ve ön plana çıkarılmaktadır. Özellikle son yıllarda sosyo-politik sahnede, kadın kooperatifinin kadının kalkınması açısından fonksiyonel bir model olduğu görüşü ağırlık kazanmıştır. Kooperatif, kadınlara liderlik sıfatı da kazandırmaktadır. Kadınlar iş dünyasında üst düzey yönetim işlerinde yeterince temsil edilmemektedir. Ne var ki kooperatif çatısı altında lider konumundaki kadın sayısı, diğer işletmelere göre daha fazladır. ILO ve ICA tarafından toplumsal cinsiyet eşitliği bilincini artırmak amacıyla 2005 yılında Kooperatiflerin Kadın Liderleri İçin Bir Liderlik Eğitim Kılavuzu hazırlanmıştır (ILO ve ICA, 2014).

Kooperatife katılmak birçok yönden kadınlar için kazanım olsa da kadınlar, kooperatife katılmada birtakım engellerle karşılaşmaktadır. Bu engeller, yaşanan toplum ve kültür içinde kadına ve erkeğe yüklenen rolleri içeren cinsiyet eşitsizliği gibi sosyo- kültürel engeller olabileceği gibi kaynaklara ve fırsatlara erişimde ve bu fırsatların kontrolünün eşitsizliğinden kaynaklı engeller de söz konusu olabilmektedir. Bunların yanı sıra hükümetin finansal destek eksikliği ya da kadının kendine olan güvenini sağlayamaması gibi durumların söz konusu olması da kadınların kooperatife katılımlarında engel teşkil edici olabilmektedir (Majurin, 2012).

Kadın kooperatiflerinin yerel ekonomilerin kalkındırılması için önemli bir faktör olduğu belirtilebilir. Ancak bu faaliyetlerin geçerliliği ve sürekliliği belirsizdir. Kırsal alanda yaşayan kadınların düşük eğitim ve çalışma becerileri, onları bir tür yedek emek kaynağına, bir tür çok amaçlı işgücüne dönüştürmüştür. Bu dönüşüm, kadınlara istihdam açısından esneklik avantajı sağlamış, profesyonel olarak işbirliğine dayalı ticari girişimler yapmalarına izin vermiştir (Petridou ve Glaveli, 2008).

Kolektif örgütlenme gibi, katılımcı bir demokratik kültür içinde kadınlar maddi ve kişisel güçlerini artırmak üzere bir araya gelerek kadın kooperatifleri oluşturabilirler. Çünkü kültürel, ulusal, yerel güç yapılarına karşı bireysel eylemlilik biçimlerinin yerine kolektif mücadele gerekli olabilmektedir (Toksöz, 2018).

1.2.1. Kadın Kooperatifleri Destekleri

Kadınların güçlendirilmesi, özellikle kırsal alanda güçlendirilmesine yönelik bir çok araştırma yapılmıştır (Giray ve ark., 2004; Yetişen, 2009; Kaya, 2010). Ancak 2012 yılında, Kırsal Alanda Kadının Güçlendirilmesi Ulusal Eylem Planı (2012-2016), Tarım Orman Bakanlığı (TOB) tarafından yayımlanmıştır. Bununla birlikte literatürde Bu yönlü

araştırmalar daha da odak haline gelmiştir (Kan ve ark., 2020; Kan ve ark., 2021; Kızılaslan ve Karaömer, 2015) Kırsal Alanda Kadının Güçlendirilmesi Ulusal Eylem Planının amacı; kırsal alanda hayatını geçiren kadınların ihtiyaçlarına göre bu alanda çalışmalar yapan kuruluşları bir araya getirerek, stratejik hedefler ortaya koymaktır. Bu hedefleri gerçekleştirmede kalkınma kurumları, sivil toplum örgütleri, uluslararası finansal örgütler ve üniversite işbirliği öngörülmüştür (TOB, 2012).

Türkiye’de kooperatif örgütlenmesinin özellikle kadın kooperatiflerinin geliştirilmesi, sürdürülebilirliği, yenilikçiliğe ayak uydurabilmesi ve rekabet yönlerinin güçlendirilmesi amacını güden Türkiye Kooperatifçilik Stratejisi ve Eylem Planı, uygulamaya koyduğu beş projeye bu konularda oldukça başarı sağlamıştır, bu projeler:

- Kadın kooperatifleri tanıtım ve kapasite geliştirme projesi
- Kooperatif bilgi sistemi
- Kooperatifçilik geliştirme ve uyum eğitimi programı
- Kooperatifçilik girişimciliği eğitim projesi
- Kooperatifçilik yüksek lisans ve doktora tezleri destek projesi

Bu araştırma, Bursa ili Mudanya ilçesi, Karacabey İlçesi ve Yıldırım İlçesi’nde faaliyet gösteren dört adet tarımsal kalkınma kooperatifine ortak kadınlarla yürütülmüştür. Söz konusu kooperatifler kadın ortaklardan teşekkül eden ve daha çok yöreye özgü ürünleri üretip, işleyip ve pazarlama amacına hizmet eden kuruluşlardır. Araştırma, kırsalda yaşamlarını sürdüren kadınları gelir getirici faaliyetlere katılımı ve kooperatifler özelindeki durumlarını belirlemek için durum tespiti niteliğindedir.

2. Materyal ve Yöntem

Bu araştırma Bursa ilinde faaliyet gösteren kadın kooperatiflerinin ortaklarıyla tanımlayıcı olarak gerçekleştirilmiştir. Tanımlayıcı araştırma, bir problemle ilgili durumları, geçmiş veya mevcut olayları, kavramları, ilişkileri açıklamaya çalışan bir araştırma modelidir. Araştırmanın örneklemini ise gönüllülük esasına göre araştırmaya katılmayı kabul eden toplam 93 kooperatif ortağı oluşturmuştur. Kooperatife ortak olan kadınların bulunduğu Bursa ili Mudanya ilçesi, Karacabey İlçesi ve Yıldırım İlçesi’ndeki kalkınma kooperatiflerinde survey çalışması yürütülmüştür. Ortakların tamamı araştırmaya katılmıştır. Araştırmada elde edilen veriler tanımlayıcı istatistiksel yöntemlerden frekans, yüzde değer gibi sonuçlarla ifade edilmiş ve durum tespiti yapılmıştır.

3. Bulgular ve Tartışma

Araştırmaya katılan kooperatif ortağı kadınların sosyo-demografik özellikleri Tablo 3.1’de verilmiştir.

Kooperatif ortağı kadınların medeni durumu incelendiğinde, %79,57’ sinin evli, %20,43’ nün bekar olduğu belirlenmiştir. Yaş dağılımı incelendiğinde %2,15’ nin 25-34 yaş, %31,19’unun 35-44 yaş, %35,48’ inin 45-54 yaş, %24,73’ünün 55-64 yaş arasında ve %6,45’inin ise 65-100 yaş arasında olduğu ifade edilebilir. Kooperatif ortağı kadınların %63,44’ünün ilçede (mah./köy), %18,28’inin ilçe merkezinde ve %18,28’inin il merkezinde yaşadığı belirlenirken, kadınların %13,97’sinin okur-yazar, %33,40’ünün ilkököl, %22,58’inin ortaokul, %11,83’ünün lise, %5,39’unun ön lisans, %3,23’ünün üniversite ve %1,07’sinin ise doktora düzeyinde eğitilmiş olduğu söylenebilir. Kooperatif ortağı kadınların %4,30’unun sosyal güvencesi olmadığı bununla birlikte %13,98’inin kendi sosyal güvencesi, %80,64’ünün eşi üzerinden ve %1,08’inin ise babaları üzerinden sosyal güvencesi olduğu

Tablo 3.1. Tarımsal kalkınma kooperatifi ortağı kadınların sosyo-demografik özellikleri
Table 3.1. Socio-demographical characteristics of agricultural development cooperative member women

Medeni Durumu	Frekans (n)	%
Evli	74	79.57
Bekâr	19	20.43
Toplam	93	100.00
Yaş		
25-34	2	2.15
35-44	29	31.19
45-54	33	35.48
55-64	23	24.73
65-100 üzeri	6	6.45
Toplam	93	100.00
İkamet edilen yer		
İlçe Mah. (köy)	59	63.44
İlçe Merkezi	17	18.28
İl Merkezi	17	18.28
Toplam	93	100.00
Eğitim Durumu		
Okur-Yazar değil	7	7.53
Okur-Yazar	13	13.97
İlkokul	32	34.40
Ortaokul	21	22.58
Lise	11	11.83
Önlisans	5	5.39
Üniversite	3	3.23
Doktora	1	1.07
Toplam	93	100.00
Sosyal Güvence Durumu		
Yok	4	4.30
Kendisinin var	13	13.98
Eşi üzerinden	75	80.64
Babası Üzerinden	1	1.08
Toplam	93	100.00
Sosyal Güvence Türü		
Bağ-Kur	42	47.19
SSK	42	47.19
Yeşil Kart	1	1.12
Özel Sigorta	1	1.12
Diğer (Emekli San)	3	3.38
Toplam	89	100.00
Hane Halkı Sayısı		
Yalnız	4	4.30
2	25	26.88
3	24	25.81
4	24	25.81
5	13	13.98
5+	3	3.22
Toplam	93	100.00
Başka bir işte çalışma durumu		
Evet	17	18.28
Hayır	76	81.72
Toplam	93	100.00
Çiftçilik tecrübe süresi		
1-5 Yıl	7	7.53
6-10 Yıl	10	10.75
11-20 Yıl	18	19.35
21-25 Yıl	18	19.35
26 ve üzeri	19	20.43
Çiftçilik yapmadım	21	22.59
Toplam	93	100.00

görülmektedir. Sosyal güvencesi olan kadınların ise, %47,19'unun bağ-kur, %47,19'unun SSK, %1,12'sinin yeşil kart, %1,12'sinin özel sigorta ve %3,38'inin diğer sağlık güvencelerine sahip olduğu belirlenmiştir. Kooperatif ortağı kadınların hane halkı sayısı incelendiğinde, %4,3'ünün evinde yalnız, %26,88'inin evlerinde 2 kişi, %25,81'inin evlerinde 3 kişi, %25,81'inin evlerinde 4 kişi, %13,98'inin evlerinde 5 kişi ve evlerinde %3,22'sinin 5'ten fazla kişi yaşadığı görülmektedir. Diğer taraftan, kadınların %18,28'inin ücretli olarak başka bir yerde çalıştığı, %81,72'sinin ise bir işte çalışmadığı belirlenmiştir. Kooperatif ortağı kadınların çiftçilik tecrübesi değerlendirildiğinde, %7,53'ünün 1-5 yıl arasında, %10,75'inin 6-10 yıl arasında, %19,35'inin 11-20 yıl arasında, %19,35'inin 21-25 yıl arasında, %20,43'ünün 26 yıl ve üzerinde çiftçilik yaptığı bununla birlikte %22,59'unun ise çiftçilik yapmadığı söylenebilir.

Kalkınma kooperatifine ortak olan kadınların aylık gıda harcama düzeyleri Tablo 3.2' de verilmiştir.

Tablo 3.2. Tarımsal kalkınma kooperatifi ortağı kadınlara ait aylık gıda harcama düzeyi ve kooperatif kaynaklı gelir dağılımı

Table 3.2. Monthly food expenditure level of member of agricultural development cooperatives women and distribution of cooperative income

Aylık Gıda Harcamanız	Frekans (n)	%
500 ve altı	5	5.38
501-1000	38	40.87
1001-1500	33	35.49
1501-2000	10	10.75
2001-2500	3	3.22
2501-3000	3	3.22
3000 ve üzeri	1	1.07
Toplam	93	100.00
Kooperatiften elde edilen gelir		
500-1000 TL	59	63.44
1001-2000 TL	34	36.56
Toplam	93	100.00

Kooperatif ortağı kadınların %5,38'inin 500 TL ve altında, %40,87'sinin 501-1000 TL arasında, %35,49'unun 1001-1500 TL arasında, %10,75'inin 1501-2000 TL arasında, %3,22'sinin 2001-2500 TL arasında, %3,22'sinin 2501-3000 TL arasında ve %1,07'sinin 3000 TL ve üzerinde aylık gıda harcaması olduğu söylenebilir. Ayrıca, kadınların kooperatif aracılığı ile elde ettikleri aylık gelir incelendiğinde, %63,44'ünün 500-1000 TL arasında, %36,56'sinin 1001-2000 TL arasında kooperatiften aylık gelir elde ettiği ifade edilebilir.

Kadınların kendilerine ait gelir yeterlilik durumları ve gelir faaliyetlerinin dağılımı Tablo 3.3' de verilmiştir.

Tablo 3.3. Tarımsal kalkınma kooperatifi ortağı kadınlara ait gelir yeterliliği durumu ve gelir faaliyeti dağılımı

Table 3.3. Income adequacy status and income activity distribution of agricultural development cooperative member women

Geliriniz yeterli mi?	Frekans (n)	%
Evet	24	25.81
Hayır	69	74.19
Toplam	93	100.00
Gelir faaliyeti dağılımı		
Bitkisel ürünler üreterek	34	36.56
Hayvansal ürünler üreterek	20	21.51
Ev yapımı yiyecekler yaparak	37	39.78
*Diğer	2	2.15
Toplam	93	100.00

*2 kooperatif ortağı kadın gelirlerini danışmanlık ve gündeliğe giderek elde etmektedirler.

Kooperatif ortağı kadınların %25,81'inin gelirinin yeterli olduğu, %74,19'unun ise gelirlerinin yeterli olmadığı görülmektedir. Gelir faaliyetlerinin dağılımı incelendiğinde, Kooperatif ortağı kadınların %36,56'sının gelirlerini bitkisel ürünler üreterek, %21,51'inin hayvansal ürünler üreterek, %39,78'inin ev yapımı yiyecekler yaparak ve %2,15'inin diğer türde faaliyetlerde bulunarak gelirlerini elde ettiği görülmektedir.

Anket çalışması yapılan kadın kooperatiflerinin bulunduğu Mudanya ilçesi Tirilye ve Yörükyenice Mahallerinin en önemli ürünleri zeytin, zeytinyağı, süt, buğday, ayçekirdeği, mısır, Karacabey ilçesi Dağkadı Mahallesi'nin en önemli ürünleri soğan, domates, karpuz, kavun, buğday ve mısırdır. Yıldırım ilçesi Zeyniler Mahallesi'nde erişte, tarhana, hıncal (yöreğe ait mantı çeşidi), salça, turşu en fazla üretimi yapılan ürünlerdir. Kooperatif ortağı kadınların, kooperatif denilince akıllarına ilk gelen kelime ve cümleler ise, birlik, beraberlik, keyifli ve zorlu mücadele, üretmek, birlikte hareket etmek, üretip para kazanmak, gelir elde etmek, istihdam, kadınların kendi ayakları üzerinde durması, kadın çiftçilerin kalkınması, eve katkı sağlamak, üretip ülkeyi kalkındırmak, sosyalleşmek, aile bütçesine katkı sağlamak, ürettiği ürünleri satıp mutlu olmak, dayanışma, huzur, hem kendisi hem de ülkesi adına bir araya gelen topluluk, farklı kişilerle bir araya gelmek gibi anahtar kelime ve cümleler ön plana çıkmaktadır.

Kalkınma kooperatiflerine ortak olan kadınların kooperatif faaliyetleriyle ilgili olarak haber kaynakları, kooperatif ortaklık süresi, kooperatife katılım sebepleri, ortaklık öncesi ürün satış kanalları ve ortaklık sonrası yararlanılan kooperatif faaliyetlerinin dağılımı Tablo 3.4' de verilmiştir.

Tablo 3.4. Tarımsal kalkınma kooperatifi ortağı kadınlara ait kooperatif haber kaynakları, ortaklık süresi, katılım sebepleri ve ortaklık öncesi ürün satış kanalları ve ortaklık sonrası yararlandıkları faaliyetler

Table 3.4. Cooperative news sources, partnership period, reasons for participation and pre-company product sales channels and post-partnership activities of agricultural development cooperative member women

Kooperatif Haber Kaynakları	Frekans (n)	%
Komşudan	44	47.31
Akrabadan	8	8.60
Arkadaştan	41	44.09
Toplam	93	100.00
Ortaklık Süresi		
1-5 Yıl	54	58.06
6-10 Yıl	39	41.94
Toplam	93	100.00
Kooperatif Katılım Sebepleri		
Para kazanmak	17	18.28
Aile ihtiyacı karşılamak	18	19.35
Ekonomik olarak bağımsızlık	20	21.51
İnsanlarla iletişim	35	37.63
İş yaşamına katılmak	3	3.23
Toplam	93	100.00
Ortaklık Öncesi Ürün Satış Kanalları		
İnternet aracılığı	1	1.07
Pazara giderek	3	3.22
Aracı	75	80.65
Diğer (Kendi imkânlarıyla)	14	15.06
Toplam	93	100.00
Ortaklık Sonrası Yararlanılan Faaliyetler*		
Kredi temininde kolaylık sağlıyor.	10	10.75
Üretim girdisi temininde yardımcı oluyor.	20	21.50
Üretim aşamasında yardımcı oluyor ürün işleminde yardımcı oluyor.	34	36.55
Ürün pazarlamasında yardımcı oluyor	84	90.32
Ortaklarına yönelik eğitim çalışmaları düzenliyor	86	92.47
Kooperatif ortaklarına yönelik devlet yardımlarından faydalanmamızı sağlıyor.	12	12.90
Cevap vermeyen	1	1.07

*Birden fazla şık işaretlendiği için toplam yüzdeler % 100'ü aşmaktadır.

Kooperatif ortağı kadınların %47,31'inin kooperatiften komşuları aracılığıyla, %58,60'ının akrabaları aracılığıyla ve %44,09'unun arkadaşları aracılığıyla haberdar olduğu görülmektedir. Araştırmaya katılan kadınların, %58,06'sının 1-5 yıl arasında, %41,94'ünün 6-10 yıl arasında kooperatif ortağı olduğu söylenebilir. Diğer taraftan, kooperatife katılım sebepleri olarak ise, %18,28'inin para kazanmak için, %19,35'inin aile ihtiyaçlarını karşılamak için, %21,51'inin ekonomik olarak bağımsız olmak için, %37,63'ünün insanlarla iletişim için ve %3,23'ünün ise iş yaşamına katılmak için kooperatife katıldıkları

belirlenmiştir. Kadınların ürettikleri ürünleri ortaklık öncesi satış kanalları incelendiğinde, %1,07'sinin internet aracılığı ile, %3,22'sinin pazara giderek, %80,65'inin aracı ile ve %15,06'sının diğer şekilde ürünlerini sattığı ifade edilebilir. Kadınların ortaklık sonrası kooperatiften yararlandıkları faaliyetler sırasıyla ürün pazarlamasında yardımcı olması (%90,32), üyelerine yönelik eğitim çalışması düzenlemesi (%92,47), üretim aşamasında ve işleminde yardımcı olması ve üretim girdisi temininde yardımcı olması (%21,50) olarak sıralanabilir.

Örgütlenmeyle ilgili yapılan çalışmalarda, büyük handikaplardan biri de geçmişte yaşanan başarısız kooperatif örnekleridir. Bu durum, ortaklar üzerinde ön yargı oluşturacağı gibi örgüt faaliyetleri üzerinde de süreçlerde aksamalara yol açabilmektedir. Dolayısıyla, ortakların bu konuyla ilgili olarak bir ön yargı içerisinde olabileceği kimi zamanlarda değerlendirilebilir. Araştırmaya katılan kadın kooperatifi ortaklarının ortaklık öncesinde ön yargı durumu ve ön yargı sahibi olanların sebeplerine yönelik dağılım Tablo 3.5' de verilmiştir.

Tablo 3.5. Tarımsal kalkınma kooperatifi ortağı kadınların kooperatife ortak olmadan önce ön yargı durumu ve ön yargı sebeplerinin dağılımı

Table 3.5. Prejudice status and distribution of prejudice reasons before join the cooperative of agricultural development cooperative member women

Ön Yargı Durumu	Frekans (n)	%
Evet	13	13.98
Hayır	80	86.02
Toplam	93	100.00
Ön Yargı Sebepleri		
Kendime güvenmiyorum	3	23.08
Aile büyükleri izin vermez	3	23.08
Çocuk-yaşlı bakıyorum	7	53.84
Toplam	13	100

Kooperatif ortağı kadınların %13,98'inin kooperatife ortak olmadan önce ön yargısı olduğu, %86,02'sinin ise ön yargısı olmadığı görülmektedir. Ön yargı sebepleri değerlendirildiğinde ise, %23,08'inin kendine güvenmedikleri için, %23,08'inin aile büyükleri izin vermediği için ve %53,84'ünün çocuk-yaşlı baktıkları için kooperatife karşı ön yargılı olduğu belirlenmiştir. Buradan anlaşılacağı üzere, kooperatifle ilgili ön yargının sebepleri daha çok ortakların kendi yaşantılarıyla ilgili sebeplerden olduğu ifade edilebilir.

Tarımsal kalkınma kooperatifine ortak olan kadınların kooperatifin eğitim düzenleme durumu ve düzenlenen eğitim türlerinin dağılımı Tablo 3.6' da verilmiştir.

Tablo 3.6. Tarımsal kalkınma kooperatifinin ortaklarına yönelik eğitim faaliyetleri düzenleme durumu ve eğitim türleri

Table 3.6. Types of training and status of organizing training activities for the members of the agricultural development cooperative

Eğitim Faaliyeti Düzenlenme Durumu	Frekans (n)	%
Evet	90	96.77
Hayır	3	3.23
Toplam	93	100.00
Eğitim Türleri*		
Genel kooperatifçilik	28	30.11
Bitkisel üretim	3	3.22
Yeni üretim teknikleri	21	22.58
Pazarlama	67	72.04
Ürün işleme	69	74.19
Kişisel gelişim	11	11.82
Diğer (Unlu Mamüller Üretim Tekniği ve Hijyen Eğitimi)	15	16.12

*Birden fazla şık işaretlendiği için toplam yüzdeler % 100'ü aşmaktadır.

Kooperatif ortağı kadınların %96,77'sinin kooperatifin onlar için eğitim faaliyetleri düzenlediğini, %3,23'ünün ise kooperatifin eğitim faaliyetleri düzenlemediğini ifade ettikleri belirlenmiştir. Düzenlenen eğitim faaliyetleri değerlendirildiğinde, sırasıyla ürün işleme (%74,19), pazarlama (%72,04), genel kooperatifçilik (%30,11) ve yeni üretim teknikleri (%22,58) şeklinde eğitim faaliyetlerinin gerçekleştiği söylenebilir.

Kooperatif ortağı kadınların kooperatif hakkındaki düşünceleri değerlendirildiğinde, Kadınların %97,85'inin kooperatifin yöresel ürünleri pazarlayarak, yöreye sosyal, kültürel ve ekonomik olarak katkı sağladığını, kooperatifin yöresel ürünleri ulusal pazardaki rekabet gücünü arttırarak bu gücü uluslararası pazarlara taşıma konusunda ise %49,46'sının fikrinin olmadığı ifade edilebilir. Kooperatifin ulusal kalkınmada etkili bir rol oynama konusunda kadınların %47,31'inin fikrinin olmadığı, küreselleşme sürecinde yöresel gastronomik ürünlerin üretiminde-pazarlanmasında etkin rol oynaması konusunda kadınların %36,56'sının fikrinin olmadığı görülmüştür. Kooperatifin örgütsel yeteneğini seferber ederek yöresel ürünleri tüketicilere uygun fiyata sunma konusunda kadınların %86,02'sinin katıldığı, Kooperatifin yöresel ürünleri pazarlayarak, yöre halkına hem istihdam sağlama hem de ekonomileri gelişmesinde katkıda bulunması konusunda kadınların %77,41'inin katıldığı belirlenmiştir.

Tablo 3.7. Tarımsal kalkınma kooperatifi ortağı kadınların kooperatif hakkındaki düşüncelerinin dağılımı**Table 3.7.** Distribution of opinions about the cooperative of agricultural development cooperatives member women

	Hiç Katılmıyorum		Katılmıyorum		Fikrim yok		Katılıyorum		Kesinlikle Katılıyorum	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Kooperatifim yöresel ürünleri pazarlayarak, yöremize sosyal, kültürel ve ekonomik katkı sağlamaktadır.	0	0	2	2.15	0	0	61	65.59	30	32.26
Kooperatifim yöresel ürünlerin ulusal pazardaki rekabet gücünü artırarak bu gücü uluslararası pazarlara taşımaktadır.	1	10.07	28	30.11	46	49.46	16	17.20	2	2.15
Kooperatifim ulusal kalkınmada etkili bir rol oynamaktadır.	1	1.08	28	30.11	44	47.31	19	20.43	1	1.08
Küreselleşme sürecinde yöresel gastronomik ürünlerin üretiminde pazarlanmasında etkin rol oynamaktadır.	1	1.08	7	7.53	34	36.56	49	52.68	2	2.15
Kooperatifimiz örgütsel yeteneğini seferber ederek yöresel ürünleri tüketicilere uygun fiyata sunmaktadır.	1	1.08	1	1.08	0	0	80	86.02	11	11.82
Kooperatifimiz yöresel ürünleri pazarlayarak, yöre halkına hem istihdam sağlamakta hem de yerel ekonomileri gelişmesinde katkıda bulunmaktadır.	0	0	1	1.08	1	1.08	72	77.41	19	20.43

Kooperatif ortağı kadınların kooperatiflerde yaşanabilecek temel sorunlar hakkındaki düşünceleri değerlendirildiğinde, kooperatifçilik konusunda eğitim düzeyinin yeterli olması konusunda %83,87'sinin katıldığı, kooperatifte teknik konularda bilgi düzeyinin yeterli olması konusunda kadınların %63,44'ünün katıldığı, kooperatifin parasal ve mali konularda yeterli olması konusunda kadınların %64,51'inin katıldığı söylenebilir. Kooperatifin alet ve ekipmanın yeterli olması konusunda kadınların %53,76'sının katıldığı ve %40,86' sının katılmadığı, kooperatifin pazarlama sorunları olmaması konusunda kadınların %63,44'ünün ise katıldığı, kooperatifin denetim kurulu üyelerinin denetim konusunda yeterince eğitilmiş olması ve profesyonel tavır sergilemesi konusunda kadınların %60,21'inin katıldığı görülmüştür. Ayrıca, kooperatifin ürün işleme, değerlendirme ve depolama yönünden yeterli olma konusunda kadınların %43,01'inin katılmadığı ve %53,76'sının ise katıldığı, kooperatifte yönetim kurulu üyelerinin uzun süreli görev yapmaları başarılı olmalarında etkili olması konusunda kadınların %51,61'inin katıldığı,

Tablo 3.8. Tarımsal kalkınma kooperatifi ortağı kadınların kooperatiflerde yaşanabilecek temel sorunlar hakkındaki düşüncelerinin dağılımı**Table 3.8.** Distribution of opinions of women, who are members of agricultural development cooperatives, on the basic problems that may be experienced in cooperatives

	Hiç Katılmıyorum		Katılmıyorum		Fikrim yok		Katılıyorum		Kesinlikle katılıyorum	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Kooperatifçilik konusunda eğitim düzeyi yeterlidir.	1	1.08	4	4.30	0	0	78	83.87	10	10.75
Kooperatifimizde teknik konularda bilgi düzeyi yeterlidir.	2	2.15	13	13.98	5	5.38	59	63.44	14	15.05
Kooperatifimiz mali konularda yeterlidir.	2	2.15	30	32.26	1	1.08	60	64.51	0	0
Kooperatifimizde alet ve ekipmanı yeterlidir.	5	5.38	38	40.86	0	0	50	53.76	0	0
Kooperatifimizin pazarlama sorunları yoktur.	2	2.15	31	33.33	1	1.08	59	63.44	0	0
Kooperatifimizin denetim kurulu eğitilmiştir ve profesyonel tavır sergiler.	1	1.08	6	6.45	11	11.83	56	60.21	19	20.43
Kooperatifimiz ürün işleme, değerlendirme ve depolama yönünden yeterlidir.	2	2.15	40	43.01	1	1.08	50	53.76	0	0
Kooperatifte yönetim kurulu üyelerinin uzun süreli görev yapmaları başarılı olmalarında etkilidir.	1	1.08	4	4.30	0	0	48	51.61	40	43.01
Kooperatifimiz ürün, toprak ve kalite analizi yaptırma konusunu önemser.	0	0	9	9.68	45	48.39	35	37.63	4	4.30
Kooperatife alınacak personel seçiminde isabetli kararlar alır.	0	0	2	2.15	14	15.05	74	79.57	3	3.23
Kooperatifimizin ürün paketleme ve işleme tesislerinin olması pazarlamada avantaj sağlar.	0	0	1	1.08	0	0	57	61.29	35	37.63
Kooperatif yöneticilerinin eğitilmiş ve profesyonel olmaları kooperatifimiz için avantajlı bir durumdur.	1	1.08	0	0	1	1.08	34	36.55	57	61.29
Kooperatifte çalışan personelin halkla ilişkilerinin iyi olması kooperatife fayda sağlar.	0	0	3	3.23	0	0	82	88.17	8	8.60
Kooperatifte çalışan personelin mesleki yeterliliği istenen düzeydedir.	1	1.08	6	6.45	7	7.53	77	82.79	2	2.15

kooperatifin ürün, toprak ve kalite analizi yaptırma konusunu önemsemesi konusunda kadınların %48,39'unun fikrinin olmadığı belirlenmiştir. Kooperatife alınacak personel seçiminde isabetli kararlar alması konusunda kadınların %79,57'sinin katıldığı, kooperatifin ürün paketleme ve işleme tesislerinin olması pazarlamada avantaj sağlaması konusunda kadınların %61,29'unun katıldığı, kooperatif yöneticilerinin yönetim konusunda eğitilmiş ve profesyonel olmaları kooperatif için avantajlı bir durum olması konusunda kadınların %61,29'unun ise kesinlikle katıldığı gözlenmiştir. Diğer taraftan, kooperatifte çalışan personelin halkla ilişkilerinin iyi olması kooperatife fayda sağlaması konusunda kadınların %88,17'sinin katıldığı ve kooperatifte çalışan personelin mesleki yeterliliği istenen düzeyde olması konusunda kadınların %82,79'unun katıldığı elde edilen sonuçlar arasındadır.

Tablo 3.9. Tarımsal kalkınma kooperatifi ortağı kadınların kooperatif ile ilgili genel memnuniyetlerinin dağılımı

Table 3.9. Distribution of general satisfaction of agricultural development cooperative partner women

	Hiç Katılmıyorum		Katılmıyorum		Fikrim yok		Katılıyorum		Kesinlikle katılıyorum	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Bu kooperatife ortak olmaktan çok memnunum.	0	0	2	2.15	0	0	28	30.11	63	67.74
Kooperatifimize ortak olmayı çevremdekilere öneririm.	0	0	3	3.23	0	0	43	46.23	47	50.54
Kooperatifimiz bir aile, kendimi de bu ailenin bir ferdi olarak görüyorum.	0	0	0	0	0	0	27	29.04	66	70.96
Kooperatifimizin faaliyetleri herkes tarafından beğenilmektedir.	1	1.08	0	0	6	6.45	52	55.91	34	36.56
Kooperatifimiz hizmet verdiği ortakların memnuniyetine önem veren bir kuruluştur.	0	0	1	1.08	1	1.08	55	59.14	36	38.70
Kooperatifimiz çağın gerektirdiği değişim ve gelişimi takip eder.	1	1.08	2	2.15	5	5.38	54	58.06	31	33.33
Bu kooperatifin ortağı/üyesi olmak gurur vericidir.	0	0	1	1.08	0	0	17	18.28	75	80.64

Kadın kooperatiflerine ortak olan kadınlara, kooperatifleriyle ilgili genel anlamda beklentileri sorulduğunda, kadınlar kooperatiflerin vergilerden muaf veya vergi oranlarının düşük olması, binalarının daha büyük ve geniş olması, alet-ekipman eksikliklerinin olmaması, çeşitli projelerde yer almak, devlet desteği ve hibelerden yararlanmak, yurt dışına ihracat yapmak, devlet kurumların da işlerin daha kısa ve kolay olması, devlet kredilerinin artırılması ve ürettikleri tüm ürünleri sorunsuz pazarlayabilmek gibi beklentileri sıralamışlardır.

Kooperatif ortağı kadınların kooperatifle ilgili genel memnuniyetleri hakkındaki düşünceleri değerlendirildiğinde, kooperatife ortak olmaktan memnun olma durumu konusunda %67,74'ünün kesinlikle katıldığı, %96,77'sinin kooperatifi çevresindekilere önerdiği, %70,96'sının ise kesinlikle kendilerini ailenin bir ferdi olarak gördüğü ve %92,47'sinin kooperatif faaliyetlerinin herkes tarafından beğenildiğini belirtmişlerdir. Diğer taraftan, %97,84'ünün kooperatifin hizmet verdiği ortakların memnuniyetine önem verdiğini, %91,39'unun kooperatifin çağın gerektirdiği değişim ve gelişimi takip ettiğini ve kadınların %98,92'sinin ise kooperatifin üyesi/ortağı olmanın gurur verici olduğunu ifade ettikleri belirlenmiştir.

4. Sonuç

Küreselleşmenin etkisiyle her geçen gün değişim ve dönüşüm sürecinde olan günümüz dünyasında varlıklarını korumak ve arttırmak isteyen ülkeler sürekli mücadele vermek zorundadır. Bu süreçte ekonomik sorunlarla karşı karşıya kalınmakta ve ülkeler yeni yöntem ve çareler aramaktadır. Bu süreç en fazla kadınları etkilemektedir. Bu etkileri en aza indirmek için özellikle kırsal alanlarda kadınların ekonomiye katılımlarını ve kooperatif kanalıyla örgütlenmelerini sağlamak kalkınma için son derece önemlidir. Kırsal kesim alanında yaptıkları çalışmalarla tarım ekonomisine, bölge hatta ülke kalkınmasına destek sağlayan kadınların gücü göz ardı edilmeden kırsal alanda kadına her geçen gün daha fazla destek verilerek kadının ekonomik ve sosyal açıdan güçlenmesine ve gelişmesine destek olunmalıdır. Kırsalda kadının güçlenmesi ve sosyal, ekonomik ihtiyaçlarının çözümünde kadın kooperatiflerine ihtiyaç duyulmaktadır. Kırsal kalkınmada kooperatiflere önemli görevler düşmektedir. Kadınların kooperatif kurmalarının desteklenmesi ve diğer kooperatiflere yapılan desteğin kırsal alandaki kadın kooperatiflerine de yapılması araştırmaya konu olan bu bölgenin kalkınması açısından son derece önemlidir. Buradan hareketle çalışmada kırsal alanda kadının örgütlenmesini arttıracak, kadınlar ve yerel yönetimler açısından farkındalık yaratacak, Bursa ilinde yer alan Kadın Kooperatifleri incelenmiştir. Bu çalışmada, girişim, işletme ve üretim olarak yapılmış olan kadın kooperatiflerinin sosyo-ekonomik yönden değerlendirilmesi Bursa ili özelinde incelenmiştir. Elde edilen bulgulara göre; kadınların %97,85'inin kooperatifin yöresel ürünleri pazarlayarak, yöreye sosyal, kültürel ve ekonomik olarak katkı sağladığını, kadınların kooperatiflerde yaşanabilecek temel sorunların ise ürün işleme, pazarlama, değerlendirme ve depolama konularında olduğu belirtmesi sonucuna ulaşılmıştır. Araştırmadan elde edilen diğer bir sonuç ise kooperatif ortağı olan kadınların elde ettikleri gelir düzeyinin düşük olmasına rağmen, kooperatif faaliyetlerine katılım ve uygulamalardan duyulan memnuniyettir. Bu durum kooperatifini ekonomik katkısından ziyade sosyal katkısına vurgu yapmaktadır. Kadınların ben'lik duygusu, iş yapabilme hazzı, biz olabilme durumu gibi olguları desteklediği söylenebilir. Literatürde de benzer sonuçları görmek mümkündür. Kazar (2019)' un İstanbul ve Bursa' da faaliyet gösteren kooperatiflerde yapmış olduğu çalışmasında, kooperatiflerin sosyal fayda yönüne vurgu yapmaktadır. Çalışmada, gelir memnuniyetsizliğine rağmen duygusal faydanın önemine işaret etmektedir. Benzer şekilde, Taş ve Kazar (2019a)'ın İstanbul ilinde yapmış olduğu çalışmada, sosyal faydayı ön plana çıkardıkları, kadınların kooperatif sayesinde kendilerini daha mutlu, sosyal, özgüvenli ve güçlü hissettikleri sonucuna ulaşılmaktadır. Yine Taş ve Kazar (2019b)'ın kadın yoksulluğunu önlemede kooperatiflerin etkisini araştırdığı çalışmada kooperatifin kadınlara maddi kaynakla birlikte moral ve motivasyon sağladığı, ayrıca bir sosyalleşme alanının da ortaya çıktığını ifade etmişlerdir. Demircan Yıldırım (2020) çalışmasında, kooperatifçiliğin

kadınların hem sosyal hem de ekonomik süreçleri üzerinde oldukça etkili bir stratejik araç olarak görülebileceğini işaret etmiştir.

Kooperatif örgütlenmeleri içinde kadın kooperatifleri giderek önem kazanmıştır. Kadınların emeğinin iş gücüne katılması, daha az riskle ekonomik faaliyette bulunabilmeleri ve sosyal alanda daha etkin olabilmeleri için en etkili yöntem kadın kooperatifçiliği olarak ifade edilebilir. Kadın kooperatifçiliği ile kadınların sosyal yaşama etkin katılımı, kendilerine iş alanı yaratmaları hedeflenerek içinde buldukları bölgenin ekonomisine katkı sağlamaları desteklenmektedir. Kadın istihdamının artırılması ve özellikle kırsal alanda yaşayan kadınların ekonomik bağımsızlıklarını kazanmalarında, ekonomik ve sosyal alanda güçlenmesinde son derece önemli olan kadın kooperatifçiliğinin desteklenmesi ülke ekonomisine de katkı sağlayacaktır. Bununla birlikte kadın kooperatiflerinin yaygınlaştırılması ve sürdürülebilirliğinin sağlanmasında kamu teşvikleri artırılmalıdır. Türkiye’de kadın kooperatifleri küçük ölçekli ve mali güçlüklerle oluşturulmakta ve sermaye bulmakta zorluk çekebilmektedir. Bu nedenle tarımsal kalkınma kooperatiflerine sağlanan destek kırsal alanlarda faaliyet gösteren kadın kooperatiflerine de verilmeli böylece kadın iş gücü desteklenerek ülke ekonomisine katkısı maksimum kılınabilir. Özellikle tüm Dünya’ın içerisinde geçtiği global anlamda hem ekonomik hem de gıda yönlü krizle mücadele tarım sektörünün önemi oldukça ön plana çıkmıştır. Kırsalda yaşayanların, özellikle nitelikli işgücü, istihdam, üretim gibi olgulardan sağlanacak fayda maksimizasyonunda kadınlara yönelik politikalar sektörde itici bir güç olarak değerlendirilebilir.

5. Kaynaklar

- Bilgin, N. ve Tanıyıcı, Ş. 2008. Türkiye’de Kooperatif ve Devlet İlişkilerinin Tarihi Gelişimi Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi. 2: 136-159.
- Çıkm, A., Karacan, A. R. 1994. Genel Kooperatifçilik, Ege Üniversitesi Basımevi, Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları, No.511, İzmir.
- Demircan Yıldırım, P. 2020. Kırsal Kalkınmada Kadın Kooperatiflerinin Rolü: Ahatlı Kadın Kooperatifi Örneği. ETÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi. Ekim. 11: 159-170.
- Duguid, F., Durutaş, G., Wodzicki, M. 2015. Türkiye’de kadın kooperatiflerinin durumu URL: <http://www.gonenkadin.com/yuklemeler/rapor.pdf>.
- Everest, B. 2015. Tarım Kredi Kooperatiflerinde Ortakların Kooperatifçilik İlkelerini Algılamaları ve Yönetime Katılmalarını Etkileyen Faktörlerin Analizi Üzerine Bir Araştırma: Balıkesir Bölge Birliği Örneği. Doktora Tezi. Ege Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü. İzmir.
- Giray, F. H., Akın, A., & Gün, S. (2004). Kırsal kalkınmada yeni perspektifler. Türkiye VI. Tarım Ekonomisi Kongresi, 161, 168.
- Geray, C. 2014. Kooperatifçilik. Ankara: Nika Yayınevi.
- Geray, C. Tan, A. Duymaz, İ. Taraklı, D. Polat, H. Çaloğlu, O. ve Vargı, S. 1991. Kooperatifçilik Temel Bilgileri, İstanbul: Türk-İş Yayınları.
- Görkem, A. 2003. İşletme Bilgisi ve Kooperatifçilik, İstanbul.
- Gülpak, M. 1997. Türkiye’de Kooperatifçilik Hareketinin Gelişimi ve Bu Gelişimde Ahmet Hamdi Başar’ın Yeri ve Rolü, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- ICA, I. 2014. Co-operatives and the Sustainable Development Goals.
- Kadın Emeği ve İstihdamı Girişimi [KEİG], 2018. Kadın Kooperatifleri Kılavuzu. (chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/http://www.keig.org/wp-content/uploads/2018/11/kooperatif_kilavuz_keigWeb.pdf)
- Kan, M., Kan, A., Nizam, D., Perkin, A. Y., Everest, B., Taşcıoğlu, Y. 2020. Dünyada ve Türkiye’de kırsal kalkınma uygulamalarındaki mevcut durum ve gelecek. TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası, Türkiye Ziraat Mühendisliği IX. Teknik Kongresi, 13(17), 687-710.
- Kan, M., Kan, A., Yaman, M. 2021. Young women farmers in the scope of the young farmers grant support project: the case of kirikkale province in turkiye. J. Glob. Innov. Agric. Sci. 9:201-208.

- Karadağ, E. 2010. Kooperatiflerde Tasfiye Süreci ve Örnek Uygulama Olarak Bir Yapı Kooperatifinin Tasfiyesi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi.
- Kaya, N. Ç. 2010. Farkındalık yaratarak kadını güçlendirme: Güneydoğu Anadolu bölgesinde bir kalkınma modeli. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 13(2), 117-143.
- Kazar, E. N. 2019. "Parasal ve Katılımcı Yoksulluk Yaklaşımları Bağlamında Kadın Yoksulluğunu Azaltmada Kadın Kooperatiflerinin Rolünün Değerlendirilmesi: İstanbul ve Bursa Örneği". *Turkish Studies*, 14 (6): 3287-3308.
- Kızılaslan, N., Karaömer, M. 2015. Kırsal kadınların girişimcilik özellikleri ve girişimciliği etkileyen faktörlerin logit analizi ile değerlendirilmesi (Hatay İli Araştırması). *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 10(1), 151-166.
- Koçtürk, M. 2006. Türkiye'de Kooperatiflerin Vergilendirilmesi, *Yönetim ve Ekonomi*, Cilt:13:2:1-18.
- Kuş, D. 2015. Sütle Gelen Emeğin Dayanışması: Tire Süt Kooperatifi. Ankara: Kalkınma Atölyesi.
- Majurin, E. 2012. How Women Fare in East African Cooperatives: The Case of Kenya, Tanzania and Uganda. *Dar es Salaam, Tanzania: Uluslararası Çalışma Örgütü*.
- Mülayim, Z., G. 2010. Kooperatifçilik. Yetkin Basımevi Yayınları. Ankara.
- Petridou, E., Glaveli, N. 2008. Rural women entrepreneurship within co-operatives: training support. *Gender in management: an international journal*.
- Poroy, R., Tekinalp, Ü., Çamoğlu, E. 2003. Ortaklıklar ve Kooperatif Hukuku, İstanbul: Beta Basım Yayım.
- Taş, H. Y. ve Kazar, E. N. 2019a. İstanbul'daki Kadın Kooperatiflerinin Kadın Yoksulluğuna Etkisi. *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 13(19): 1836-1863.
- Taş, H. Y. ve Kazar, E. N. 2019b. Sosyal Kooperatifçiliğin Kadın Yoksulluğuna Etkisi: Bahçeliev Kültür, Çevre ve İşletme Kooperatifi Üzerine Bir Araştırma. *ler Kadın Sosyal Bilimlerde Yeni Araştırmalar* , 289-294.
- Türkiye Milli Kooperatifler Birliği 2008. Türkiye'de Hizmet Türlerine Göre Faal Kooperatifler (01.06.2008 tarihi itibarıyla.) Türkiye Milli Kooperatifler Birliği, <http://www.turkiyemillikoop.org.tr>
- Ürper, Y. 1996. Kooperatif İşletmeciliği. Birlik Ofset Yayıncılık, Eskişehir.
- Yetişen, F. T. H. 2009. Türkiye'de Kadının Ekonomik Kalkınmadaki Rolü. Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 2(2), 116-131.
- Yıldız, M., Kelecioğlu, M. A., Vural, İ. 2006. Kooperatifler İçin Vergi Rehberi, Ankara: Yaklaşım Yayınları.